

Harcama ve Öz Gelir Seviyeleri Bakımından Yerel Mali Özerklik

Erdem ERCAN*

Öz

Yerel mali özerkliğe ilişkin asgari koşullar, konuya ilişkin en önemli uluslararası referans metin olan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 9'uncu maddesinde belirlenmiştir. Buna göre, mali özerklik, gelir ve harcama serbestisi olarak ifade edebileceğimiz iki temel unsuru içermektedir. Nitekim genel kamu harcamaları içerisindeki yerel yönetim harcamalarının ve yerel yönetim gelirleri içerisindeki öz gelir seviyesinin arttığı yerlerde mali özerklik genişlemektedir. Çalışmada, öncelikle, seçilmiş bazı ülkelerdeki yerel mali özerklik seviyeleri harcama ve öz gelirler yönünden tespit edilmiştir. Ardından Türkiye'deki durum incelenmiştir. Türkiye'de yerel yönetim harcamalarının ve öz gelir seviyesinin artırılmasına ihtiyaç olduğu sonucuna varılmıştır. Sonunda, Türkiye'de yerel mali özerkliğe genişletilebilmesine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mali Özerklik, Yerel Yönetimler, Yerinden Yönetim, Yerel Özerklik

Local Financial Autonomy in Terms of Expenditure and Own Revenue Levels

Abstract

The minimum requirements about local financial autonomy are set out in Article 9 of the European Charter of Local Self-Government, the most important international reference text on this issue. According to this, financial autonomy includes two basic elements that we can express as income and expenditure independence. Thus, where local government expenditures in general public expenditures and the level of own source revenue in local government revenues increase, local financial autonomy

*Dr., Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, erdemercan@gmail.com

Makalenin Gönderilme Tarihi: 29.01.2018

Kabul Tarihi: 29.06.2018

expands. In this study it has been primarily determined the financial autonomy levels of local governments in terms of own source revenue and expenditure levels in some selected countries. Then the situation in Turkey has been examined. It has been concluded that both local government expenditures and local government own source revenue level in Turkey need to be increased. Ultimately, proposals have been made to expand local financial autonomy in Turkey.

Keywords: *Financial Autonomy, Local Governments, Decentralization, Local Autonomy*

JEL Classification Codes: *H71, H72, K34*

Giriş

Yerel yönetimlerde mali özerklik kısaca yerel yönetimlerin kendi sorumluluğuna bırakılan kamu hizmetlerini görebilmek için görevleri ile orantılı olarak gelir elde etme ve bunları harcama konusunda sahip olduğu serbesti olarak tanımlanabilir (Özkök Çubukçu, 2008:102).

Bu serbestiye ilişkin asgari koşullar, konuya ilişkin en önemli uluslararası referans metin olan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 9'uncu maddesinde belirlenmiştir.¹ Maddeye göre; yerel yönetimlere anayasa ve kanunlarda gösterilen görev ve yetkileri ile orantılı kendi yetkileri dahilinde serbestçe harçayabilecekleri mali kaynak sağlanmalı, bu kaynakların önemli bir bölümü, alt ve üst sınırları kanunlarda belirtilmiş olan ve yerel yönetimlerin bu sınırlar içinde oranlarını serbestçe belirleyebildikleri yerel vergilerden (local taxes) oluşmalıdır.

Buna göre mali özerklik, gelir ve harcama bağımsızlığı olarak ifade edebileceğimiz iki temel unsur içermektedir. Yerel yönetim gelirleri içerisindeki öz gelir seviyesinin ve genel kamu harcamaları içerisindeki yerel yönetim harcamalarının arttığı yerlerde yerel mali özerklik genişleyecektir.

Çalışmada, öncelikle bazı ülkelerdeki ve ardından Türkiye'deki yerel yönetimlerin öz gelir ve yerel harcama seviyeleri yönünden mali özerklik seviyeleri tespit edilecektir. Sonuç bölümünde, Türkiye'deki yerel mali özerkliğin genişletilebilmesi için neler yapılabileceği üzerinde durulacaktır.

1. Yerel Yönetim Harcama Seviyeleri

Yerel yönetimlerin güçlü olduğu ülkelerde, yerel yönetim harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payının önemli seviyelerde olduğu görülmektedir.

Üniter devletlerde iki kademeli (merkezi yönetim-yerel yönetimler) idari yapılanma, diğerlerinde üç kademeli (merkezi devlet-federe devletler/özerk

¹01.09.1988 tarihli ve CETS (Council of Europe Treaty Serie) No:122 sayılı Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, 03.10.1992 tarihli ve 21364 sayılı Resmi Gazete, www.resmigazete.gov.tr (Erişim Tarihi: 08.12.2017).

bölgesel yönetimler-yerel yönetimler şeklinde) idari yapılanma söz konusudur. Üç kademeli idari yapılanma, özerk bölgesel yönetimli İspanya gibi ülkelerdeki yerel harcama seviyelerinin tespiti için sorun teşkil etmez iken federal devletlerde bu durum yerel harcama seviyelerinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Federal devletlerde federe devletlerin harcamaları için içine katılmaz ve sadece merkezi yönetim bütçesi içinden yerele ayrılan pay dikkate alınırsa yerel yönetim harcamalarının genel yönetim harcamalarına oranı düşük çıkmaktadır.² Oysa federal bir ülkede yerel yönetim harcamalarının payı hesaplanırken sadece merkezi yönetim bütçesinden yerele ayrılan payın değil, federe devletlerin harcamalarının da için içine katılması gerekir. Yani ulus-altı (subnational) seviyedeki tüm harcamaların dikkate alınması gerekir.

Zira federal devletlerde, ulus-altı yönetimlere ait kamu harcamalarının önemli bir bölümü subsidiarite (yerellik) ilkesi gereğince federe devletlerce yapılmaktadır. Subsidiarite ilkesi, güçlü yerinden yönetim geleneğine sahip ABD, Almanya, Belçika ve İsviçre gibi federal devletlerde, kamusal görev ve yetkilerin öncelikle federe devletlere, ancak ikincil olarak merkezi federal devlete ait olması gerektiği düşüncesinden doğmuştur. Federe devletler federal devletlere karşı öteden beri güçlü olmuştur (Bozkurt ve Özcan, 2001:6).

Öyle ise, federal devletlerde sadece yerel yönetim harcama büyüklüklerini dikkate almak yerine federe devletlerin harcama büyüklüklerinin de toplama dâhil edilmesi yerel mali özerklik tespiti bakımından daha sağlıklı olacaktır.³ Bu nedenle, çalışmada kamu harcamaları bakımından federal-üniter devlet ayrımı yapılmaksızın merkezi yönetim dışındaki alt düzey tüm yönetimlerin harcama büyüklükleri dikkate alınmıştır. Tablo 1 ve Tablo 2'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde bu yaklaşımın doğruluğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Aşağıdaki Tablo, Türkiye dâhil farklı ülkelerin toplam kamu harcama büyüklüğünü ve bu büyüklük içindeki ulus-altı kamu harcamalarının payını göstermektedir.

²http://www.oecd.org/tax/federalism/oecd/fiscaldecentralisationdatabase.htm#C_Title (Erişim Tarihi: 08.12.2017); Subnational Public Finance in the European Union, 2012:24 http://web3.eetaa.gr/enimeroseis/17-01-13/Note_CCRCRE_Dexia_EN.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017).

³<https://www.dunya.com/kose-yazisi/mali-ozerklik-mi-baskente-bagimlilik-mi1/376260> (Erişim Tarihi: 05.08.2017).

Tablo 1: Toplam Kamu Harcamaları İçinde Ulus-Altı Yönetimlerin Payı (2015~%)

Sayı	Ülke	Toplam Kamu Harcamaları/ Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (~ %)	Ulus-Altı Yönetimlerin Harcamaları/ Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (~ %)	Ulus-Altı Yönetimlerin Harcamaları/ Toplam Kamu Harcaması (~ %)
1	Çin	25,6	21,8	85,1
2	Danimarka	54,8	34,1	62,2
3	Japonya	39,5	23	58
4	İsviçre	33,9	19,5	57,5
5	ABD	38	20	52,5
6	İsveç	50,3	24,8	49,3
7	Belçika	53,9	24	44,5
8	İngiltere	43	19	44
9	İspanya	44	19,3	43,9
10	Finlandiya	57,5	23	40
11	Almanya	44	17,4	39,5
12	Avrupa Birliği (AB)	47	16	34
13	Hollanda	45,2	14,3	31,6
14	Avusturya	51,6	16	31
15	Polonya	41,5	12,6	30,4
16	İtalya	50	14	28
17	Fransa	57	11,3	19,7
18	Türkiye	41	5,1	12,4

Kaynak: OECD Data, <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm> (Erişim Tarihi: 08.12.2017), http://www.oecd.org/tax/federalism/oecdiscaldecentralisationdata/base.htm#C_Title (Erişim Tarihi: 20.06.2017), <https://tr.tradingeconomics.com/> (Erişim Tarihi: 08.12.2017) ve Bilici, N. Mali Özerklik mi, Başkente Bağımlılık mı?, Dünya Gazetesi, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/mali-ozerklik-mi-baskente-bagimlilik-mi/376260> (Erişim Tarihi: 05.08.2017) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca, ABD için; http://www.usgovernmentspending.com/total_spending_chart (Erişim Tarihi: 08.12.2017)'deki, Japonya için; Statistical Handbook of Japan 2015, <http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/pdf/2015all.pdf> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)'deki, İngiltere için; Department for Communities and Local Governments (2016), "Local Authority Revenue Expenditure and Financing: 2016-17 Budget", England, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/532932/RA_Budget_2016-17_Statistical_Release.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)'deki verilerden, Çin için; China Stastical Yearbook, 2016, <http://www.stats.gov.cn> (Erişim Tarihi: 08.12.2017) adresindeki 7-1 ve 7-3 numaralı tablolardan, Türkiye için; <http://www.kalkinma.gov.tr>, tuik.gov.tr ve muhasabat.gov.tr internet adreslerindeki harcama rakamları GSYH ve 2015 yılı bütçe verilerinden yararlanılmıştır.

Çin'in ulus-altı yönetim harcama oranlarının %85 gibi yüksek bir seviyede gerçekleşmesi, ulusal ölçekli çoğu kamu hizmetinin ulus-altı yönetimlerce üstlenilmiş olduğunu düşündürmektedir. Öz gelir seviyesi %89'larda olan İsviçre'de harcama seviyesinin %57,5 olması dikkat çekicidir. Veriler her iki yönden de yüksektir. Mali özerkliği anayasal olarak güvence altına alınan ve öz gelir bakımından durumu iyi olan Fransa'da harcama seviyesi oldukça düşük kalmaktadır. İngiltere'de yerel yönetim

harcama seviyeleri üst grup ülkelere yakinken öz gelir seviyeleri en alt sıralardadır. Almanya, ABD ve İspanya rakamları dengelidir. AB yerel harcama ortalamasının %34 olması Avrupa Birliği aday üyesi olan Türkiye açısından önemlidir. Ayrıntılı değerlendirmeler aşağıda yapılacaktır.

2. Yerel Yönetim Öz Gelir Seviyeleri

Mali özerklik seviyesinin belki de en önemli göstergesi, yerel yönetim öz gelirlerinin toplam gelirlere oranıdır. Genellikle öz gelir oranı arttıkça mali özerklik genişlemektedir. Öz gelirin yüksek seviyede gerçekleşmesi ilgili yerel yönetimin mali ihtiyaçlarının karşılanması beklentisinden kaynaklanabilecek merkezin yönlendirici etkisini ve yerindelik vesayet denetimini önemli ölçüde azaltmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 2009-2014 dönemi itibarıyla seçilmiş bazı ülkelerdeki yerel yönetimler öz gelir seviyesini göstermektedir.

Tablo 2: Öz Gelir/Yerel Yönetim Gelirleri (%)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İsviçre	88,4	88,6	88,4	88,8	89,2	89,2
Fransa	69,2	58,61	70,44	71,29	71,28	71,73
ABD	62,9	66,7	66,9	66,5	68,2	68,9
Almanya	63,4	64,9	65,2	65,9	64	63,3
İspanya	-	-	62,5	-	-	-
İtalya	48,22	53,59	56,73	59,70	60,36	61,27
Japonya	52,02	55,28	51,13	51,66	52,02	53,62
Çin	51,1	52,6	53,7	54,3	55,02	52
Polonya	-	-	-	-	-	50,7
Türkiye	40,81	39,03	38,67	38,31	37,48	39,6
İngiltere	-	24,1	24,2	26,8	33	36,1

Kaynak: Ulusoy ve Akdemir, 2017:129 ve devamındaki tablolardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca, İspanya için; Subnational Public Finance in the European Union, Dexia (Dexia Local Credit) ve CEMR (Council of European the Municipalities and Regions) (2012), http://web3.eetaa.gr/enimeroseis/17-01-13/Note_CCRCRE_Dexia_EN.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)'deki, İngiltere için; Department for Communities and Local Governments (2016), "Local Authority Revenue Expenditure and Financing: 2016-17 Budget", England, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/532932/RA_Budget_2016-17_Statistical_Release.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)'deki, Çin için; <http://www.stats.gov.cn> adresindeki China Stastical Yearbook 2010, 2011, 2012, 2013, 2014 ve 2015 yılına ait istatistik tablolarındaki (Erişim Tarihi: 08.12.2017), Polonya için; Önez Çetin, 2016:367'de yer alan Tablo 1'deki, Türkiye için; www.muhasabat.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.02.2017)'deki verilerden yararlanılmıştır.

Tablo 2'den görülebileceği üzere 2009-2014 dönemi için yerel yönetimlerin öz gelirlerinin toplam gelirlere oranı Polonya'da %50,7, Çin'de %52, Japonya'da %53, İtalya'da %61, İspanya'da %62,5, Almanya'da %63, ABD'de %69, Fransa'da %72 ve İsviçre'de %89 düzeyindedir. Türkiye'de ise ortalama %39 civarındadır. Bu oran 2016 yılı itibarıyla %37,25'e

gerilemiştir.⁴ İngiltere'deki öz gelir seviyesinin düşük seyretmesi dikkat çekicidir. Bunun nedeni aşağıda ülke incelemeleri yapılırken açıklanacaktır.

3. Seçilmiş Ülke İncelemeleri

3.1. Almanya

Almanya'da, federal devlet, federe devletler ve yerel yönetimler şeklinde üç kademeli bir idari yapılanma mevcuttur.⁵

Almanya'da, diğer federal devletlerden farklı olarak mali özerklik açısından en dikkat çekici husus, hangi vergi kaynağının kural olarak hangi düzeydeki idare tarafından toplanacağı ve bunların idareler arasında hangi oranlarda paylaşılacağına Anayasanın 105 ve 106'ncı maddesinde düzenlenmiş olmasıdır (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art.105-106). Bu şekilde, İsviçre uygulamasındaki aksine, eyaletler arası vergi rekabetine girişilmesine imkân tanınmamıştır (Ulusoy ve Akdemir, 2017:135).

Federal devletin vergilendirme yetkileri sınırlı, federe devletlerin yani eyaletlerin (Laender) başta yerel ve bölgesel vergi kaynakları olmak üzere vergi kaynakları üzerindeki vergilendirme yetkileri Federal Anayasa ile getirilen sınırlamalar dışında oldukça geniş tutulmuştur.

Yerel yönetimlerin yerel vergi kaynakları üzerinde doğrudan tasarruf ve bu kaynaklar üzerine vergi koyma yetkileri bulunmamaktadır. Yerel yönetimlerin vergi koyma yetkisi olmasa da Anayasa'nın 105'inci maddesi eyaletlere Anayasadaki çifte vergilendirme yasağını ihlal etmeyecek şekilde eyalet kanunu çıkararak kendi uhdesinde yer alan vergi kaynaklarına ilişkin vergilendirme yetkisini yerel yönetimlere devretme imkânı tanımaktadır (Birk, 2008:42). Diğer bir deyişle, yerel yönetimlerin mali özerkliği büyük oranda eyaletlerin sorumluluğuna bırakılmıştır.

Almanya'da kamu harcamaları içerisindeki yerel (ulus-altı) harcama oranları 2015 yılı verilerine göre %39,5 seviyesindedir.⁶ Toplam yerel yönetim gelirleri içerisindeki öz gelir oranı daha önce verdiğimiz Tablo 2'den görüleceği üzere %63 düzeyindedir.

3.2. ABD

ABD'de en üst kademede federal başkent olarak ifade edilen Washington'daki merkezi federal devlet, altında "state" adı verilen federe devletler (eyaletler) ve en alt seviyede yerel yönetimler (local governments)

⁴www.muhasabat.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.01.2018)

⁵Yerel yönetimler, bir başka ifade ile ilçeler (die Kreise) ve belediyeler (die Gemeinden), yerel kamu hizmetleri ile merkezi yönetimler tarafından kendilerine aktarılan genel kamu hizmetlerini gören idarelerdir. Kırsal bölgelerdeki belediyeler ilçenin vesayet denetimine tabi iken kentsel bölgelerde ayrıca ilçelerden bağımsız ve kural olarak il yönetiminin vesayet denetimine tabi büyükşehir belediyeleri mevcuttur. Büyükşehir belediyeleri diğer belediyelerle aynı görevlerin yanı sıra ilçelerin de görevlerini ifa eder, vali veya duruma göre eyalet işleri bakanının vesayet denetimine tabidir. Belediyelerin güçlerini aşan hizmetler ikinci kademe yerel yönetimler olan ve aynı zamanda merkezi yönetimin taşra teşkilatı sayılan tüzel kişiliği haiz ilçelerce yürütülür (Ulusoy ve Akdemir, 2017:131)

⁶http://www.oecd.org/tax/federalism/oecdiscaldecentralisationdatabase.htm#C_Title (Erişim Tarihi: 20.06.2017)

bulunmaktadır. Yerel yönetimler; genel amaçlı yerel yönetimler ve özel amaçlı yerel yönetimler olarak ikiye ayrılmaktadır. İller (counties), belediyeler (municipalities) ve kasabalar (towns, townships) genel amaçlı; okul bölgesi yerel yönetimleri (school districts) ve özel yönetimler (special districts) ise özel amaçlı yerel yönetimlerdir (Gül, 2013:26).

Connecticut, Maine, Massachusetts ve Rhode Island dışındaki hemen hemen tüm eyaletlerde var olan iller (county); yerel yönetim vergilerinin yanısıra eyalet vergilerini tarh ve tahsil eder, seçim işlerini yürütür, eğitim kurumlarını ve kütüphaneleri yönetir, yol ve köprü yapım ve ıslah çalışmaları gibi bayındırlık işlerini ve yöre halkının hayatını kolaylaştıracak diğer işleri yapar (Nadaroğlu, 2001:126-127 ve Gül, 2013:29).

Bir başka yerel yönetim türü ise “municipality”, “city”, “borough” ve “village” gibi adlar alabilen belediyelerdir. Belediyelerin kentsel altyapı, çevre temizliği, işletmelerin sağlık denetimleri, kent trafiği, planlama, mezarlıklar, park ve bahçeler, toplu taşıma, polis, itfaiye, kültürel faaliyetler ve festivaller, toplu konut, liman hizmetleri gibi alanlarda görevleri vardır (Gül, 2013:31).

Diğer genel amaçlı yerel yönetim türü “town” veya “township” adı verilen kasaba yönetimleridir. Daha çok “New England” denilen ABD’nin kuzey batı bölümünde yer alan Ohio, Michigan, Illinois, Wisconsin, New Jersey ve Minnesota gibi eyaletlerde yaygın bir yerel yönetim türüdür. Esasen illerin alt kademesinde yer alan ve ilçe görünümü arz eden bu yerel yönetimlerin bazıları artan nüfusa bağlı olarak il görünümü kazanmışlardır. Bu idarelerin yerel vergileri tarh ve tahsil etme gibi idari vergilendirme yetkileri bulunmakla birlikte başlıca görevleri; kentsel altyapı, yol yapımı ve onarımı, çöp toplama, itfaiye, polis ve planlama gibi konularda yoğunlaşmaktadır (Gül, 2013:34 ve Nadaroğlu, 2001:129).⁷

ABD’de, her eyaletin farklı bir anayasası ve hukuk sisteminin bulunması, Almanya’dakinin aksine federal anayasa ile ayrıntılı bir görev ve gelir paylaşımı düzenlemesi getirilmemiş olması gibi sebeplerle yerel yönetimler, farklı şekil ve derecelerde mali özerkliğe sahip olmuşlardır. Eyaletlerin çeşitli gelir vergilerinden elde ettiği gelirleri olabilmekte ise de kural olarak gelir ve kurumlar vergileri federal devlete, harcama vergileri ise eyaletlere bırakılmıştır (Nadaroğlu, 2001:129 ve Gül, 2013:39 vd.).

Kamu harcamaları içerisindeki ulus-altı harcama oranları federe devletler için içine katıldığında %52’lerde iken federe devletler hariç tutulduğunda

⁷Genel amaçlı yerel yönetimlerden başka belirli bir amacı veya hizmeti gerçekleştirmek üzere kurulan özel amaçlı yerel yönetimler de bulunmaktadır. School districts adı verilen okul özel yönetimi ilk, orta ve yüksek öğretim hizmetlerini yerine getirmek üzere kurulmakla birlikte okulların bakım ve idaresi için mali kaynaklara ve yönetme gücüne sahip sınırlı bir coğrafi bölgedeki idare olarak tanımlanabilmektedir (Nadaroğlu, 2001:129) Özel yönetimler (special districts) ise; kendi mali nitelikli kamusal gelirleri, idari personeli ve yargı alanı olması hasebiyle özel okul yönetimlerinden farklı olarak gerçek bir yerel yönetim olmalarının yanında çoğu kez belirli bölgelerdeki ulaşım, yangından korunma, sağlık, su ve kanalizasyon gibi hizmetlerden biri için kurulmaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2017:135).

%25,5 seviyesine düşmektedir.⁸ Toplam yerel yönetim gelirleri içerisindeki öz gelir oranı ise %68-69 düzeyindedir (Tablo 2).

3.3. İsviçre

Federal devletin yetkilerinin sınırlı fakat federe devletlerin yetkilerinin geniş olduğu ülkede, mevcut idari yapı federal devlet, kantonlar ve komünler şeklinde kademelendirilmektedir.

İsviçre'nin yerel yönetim birimi olan komünler ile ilgili düzenlemeler kantonların anayasalarında yer aldığından, komünlerin mali özerklikleri tabii oldukları kantona göre farklılaşabilmektedir. Geniş yelpazeye yayılan görevlerinin ifası için ihtiyaç duyulan gelirleri ağırlıklı olarak öz kaynaklarından karşılayan komünlerin, aynı zamanda geniş bir harcama yetkisi de vardır (Ulusoy ve Akdemir, 2017:155).

Vergilendirme konusunda yetkilerin esas itibarıyla federal devlete ve kantonlara (federe devletlere) ait olduğu İsviçre'de, federal devletçe alınan vergiler çoğunlukla dolaylı vergiler olmakta iken kantonlarda vergi gelirleri çoğunlukla doğrudan vergilerden oluşmaktadır (Eidgenössische Steuerverwaltung Directionsstab Dokumentation und Steuerinformation, 2017:11 ve Das Steuersystem der Schweiz, 2005:1).

Komünler, kantonlardan bu kapsamda alabildikleri yetki sınırları içinde gelir ve servet vergileri tahsil edebildikleri gibi bunun dışında veraset ve intikal vergileri ile harcamalar üzerinden alınan tüketim vergilerini de tahsil edebilmektedir (Nadaroğlu, 2001:136 ve Eidgenössische Steuerverwaltung Directionsstab Dokumentation und Steuerinformation, 2017:59-60).

Buna paralel olarak en merkezîyetçi kantonlarda dahi komünlerin vergi oranlarını belirli bir seviyede tutmaya zorlanamamaları, komünlerdeki mükelleflerin vergi yüklerini kantonlardakilere göre daha fazla farklılaştırmaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2017:156-157).

Geniş mali özerkliğin bir neticesi olarak ortaya çıkan bu olumsuz durum, kantonlar ve komünler arası mali denkleştirme mekanizmalarının devreye girmesiyle azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu çerçevede, 2008 yılı başında yürürlüğe giren kanun uyarınca her bir kantona ait gelirlerin İsviçre ortalamasının %85'inin altına düşmeyecek şekilde denkleştirilmesine yönelik federal devlet ile kantonlar arası gelir bölüşümü sistemi hayata geçirilmiştir (Eidgenössische Steuerverwaltung Directionsstab Dokumentation und Steuerinformation, 2017:23-24).

İsviçre'de toplam kamu harcamasının %57,5'inin ulus-altı yönetimlerce gerçekleştirildiği ve yerel yönetim gelirlerinin yaklaşık %89'luk kısmının öz gelirlerle karşılandığı daha önce açıklanmıştır (Tablo 1 ve 2).

Kantonların tarihsel olarak sahip oldukları geniş vergilendirme yetkileri neticesinde elde ettikleri vergi gelirleri ve bunları harcama yetkileri gözetildiğinde Almanya'daki ve hatta ABD'deki eyaletlere nazaran daha geniş ölçüde idari ve mali özerkliğe sahip oldukları söylenebilir. Aynı durum yerel yönetimler yani komünler için de geçerlidir. Bir başka ifadeyle

⁸http://www.usgovernmentspending.com/total_spending_chart (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

kantonların ve yerel yönetimlerin vergi oranlarını serbestçe belirleyebilme ve farklılaştırabilme yetkilerinin bulunması, İsviçre'deki yerel mali özerklik seviyesini emsali federal devletlere göre daha yukarılara taşımaktadır.

3.4. İspanya

İspanya, Anayasasının 2'nci maddesi uyarınca sınırlı yasama yetkisine sahip parlamentoları bulunan 17 ayrı özerk bölgesel yönetime bölünmüş bir ülkedir. Savunma, vergi, adalet-güvenlik başta olmak üzere ulusal ölçekli bazı kamu hizmetlerine ilişkin olanlar dışındaki yürütme yetkileri özerk yönetimlere bırakılmıştır. Daha alt düzeyde Türkiye'deki il özel idarelerine benzer nitelikte 50 il yönetimi, 8 binin üzerinde belediye mevcuttur.

İspanyol Anayasasının 2'nci maddesinde milliyetlerin ve bölgelerin özerkliğine yer verilmekte, ancak aynı maddede İspanyol ulusu ve vatanın teklifi de vurgulanmaktadır. 2'nci madde şu şekildedir:

“Anayasa, İspanyol ulusunun ayrılmaz bütünlüğü ve tüm İspanyolların bölünmez ortak vatani ilkesini temel alır. Ve kendisini oluşturan farklı milliyetlerin ve bölgelerin otonomi (özerklik) haklarını ve aralarındaki dayanışmayı tanıy ve garanti altına alır.”⁹

İspanya uygulaması, 17 özerk bölgesel yönetim olsa da, Anayasasının teklifi, yargı yetkisinin merkezi olması ve özerk yönetimlerin yasama yetkisinin yerel ölçekli konularla sınırlılığı gibi özellikleri sebebiyle federal devlet özelliklerini taşımaz. Yasama yetkisinin kısmen özerk bölgesel yönetimlere devredilmiş olması sebebiyle üniter yapılı devlet özelliğine de tam anlamıyla sahip değildir. İspanya'nın “sui generis” yani kendine özgü bir üniter yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Daha önce Tablo 1'de verilen %44'lük harcama seviyesi özerk bölgelerin de dahil edildiği seviyeyi göstermektedir. Toplam yerel yönetim gelirlerinin içerisindeki öz gelir oranı ise Tablo 2'de görüleceği üzere %63 düzeyindedir.

3.5. Çin

Anayasal olarak üniter bir devlet olan Çin; Avrupa coğrafyasına denk büyüklükteki coğrafyası, siyasal koşulları ve etnik özellikleri sebebiyle tarihsel süreç içerisinde öznel bir idari yapılanmaya sahip olmuştur.

1982 Anayasası ile yerel (ulus-altı) yönetimler dört temel düzeyde gruplandırılmaktadır:

1- Eyalet düzeyi yerel yönetim kademelerinin (provincial governments); eyalet, özerk bölge, doğrudan merkeze bağlı belediyeler ve özel yönetim bölgeleri şeklinde dört türü bulunur. Bu kapsamda, 23 eyalet, 5 özerk bölge, 4 doğrudan merkeze bağlı belediye (Beijing, Shanghai, Tianjin ve Chongqing) ve 2 özel yönetim bölgesi (Hong Kong ve Macao) mevcuttur.

2- İkinci düzey yerel yönetimler; “qu” adı verilen ilçelere ayrılmış kentler (cities divided into districts), özerk iller (zizhizhou-autonomous prefectures) ve birlikler (leagues) denen il düzeyindeki idarelerdir.

⁹İspanya Anayasası'nın 2'nci maddesi için bkz. http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

3- Üçüncü düzey ilçe düzeyidir. İlçeler (county), özerk ilçeler (autonomous county), ilçelere bölünmemiş kentler (shi-cities not divided into districts) bu düzeydeki yerel idarelerdir.

4- Dördüncü düzeydeyse “xiang” (township) adındaki belde yönetimleri bulunur. Bunlar; xiang, zhen, etnik xiang ve etnik zhenlerdir. (Zhongqing, 2010:5’den aktaran Yüceyılmaz, 2013:203).

Çin’deki eyaletler, biçimsel manada başkentlere sahip olmakla birlikte merkeze bağlılık yönüyle klasik federe devletlerden ziyade Osmanlı İmparatorluğu’ndaki eyaletlere benzemekte, başlarında merkezi yönetimce atanmış valiler bulunmaktadır. Özerk bölgeler ve doğrudan merkeze bağlı belediyeler de eyalet seviyesinde idari birimlerdir. Ancak, 31.05.1984 tarihli Azınlıkların Bölgesel Özerkliği Hakkında Kanun ile düzenlenen etnik azınlıkların yaşadığı özerk idarelerin yürütme organı halk hükümeti, en üst yöneticisi hükümet başkanı olmakta iken merkezi belediyelerdeki en üst yönetici belediye başkanı olmaktadır (Sezen, 2009:9, 188-189’dan aktaran Yüceyılmaz, 2013:195-196).

1980’lerden itibaren gerçekleştirilen reformlar neticesinde; sayılan idarelerin başkentleri ile büyük kentlerdeki halk komitelerine Devlet Konseyine ve aynı düzeydeki halk komitelerine raporlanması koşuluyla yerel yasalar yapma yetkisi tanınmıştır. Böylece başta eyaletler olmak üzere üst düzey yönetimlerde yerel özerklik İspanya örneğine benzer niteliklere kavuşturulmuştur. Eyaletler, ayrıca merkezi bakanlıklarla eş değer kılınmıştır (Jian fu ve Lijian, 2001:14 ve Wu vd., 2007:120’den aktaran Yüceyılmaz, 2013:207-208).

2014 yılı itibarıyla Çin’in genel kamu harcamaları içerisindeki yerel yönetim harcama oranı %85,1’dir.¹⁰ Toplam yerel yönetim gelirleri içerisindeki öz gelir oranı ise %52’dir.¹¹ Yüksek harcama seviyesine karşın öz gelir oranının %52, transferlerinse %47’lerde seyretmesi, ulusal ölçekli kamu hizmetlerinin önemli bir bölümünün ulus-altı yönetimlerce üstlenildiğini göstermektedir.

3.6. İngiltere

Üniter yapıda bir devlet olmasına karşın İngiltere’de merkezi yönetimin taşra teşkilatı bulunmadığından, kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin önemi artmakta ve merkezi yönetime ait görevler de yerel yönetimlerce yürütülmektedir (Koçak, 2011:86). Bu durum, merkezi yönetim yardımlarına ihtiyacın yükselmesi suretiyle yerel yönetimlerin merkezi yönetime aşırı bağımlı hale gelmesi sonucunu doğurmuştur. Buna karşın, İngiltere’de güçlü bir yerel yönetim geleneği mevcuttur (İnaç ve Ünal, 2006:125). Yerel yönetimler, 1215 tarihli Magna Carta’dan bu yana varlıklarını sürdürmekte olduğundan birtakım geleneksel yaklaşımlar

¹⁰China Stastical Yearbook 2015, Table 7-1, <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2015/indexeh.htm> (Erişim Tarihi: 08.12.2017).

¹¹China Stastical Yearbook 2015, Table 7-3, <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2015/indexeh.htm> (Erişim Tarihi: 08.12.2017).

neticesinde farklı yapılarda şekillenmişlerdir (Koçak, 2011:87). Londra ile birlikte toplam 7 büyükşehir belediyesi ile il (county) ve ilçe (district) belediyeleri mevcuttur. Üçüncü bir kademe olarak en alt seviyede 200'den fazla seçmene sahip köyler (parish) de mevcuttur.

Belediyeler meclisleri tarafından yönetilmekte, sadece temsil görevi bulunan belediye başkanları, Londra Büyükşehir Belediyesi haricinde belediye meclislerince seçilmektedir (Koçak, 2011:87).

Yerel idareler geleneksel yerel kamu hizmetlerinin yanısıra belirtildiği gibi merkezi yönetime ait genel kamu hizmetlerini de bir nevi merkezi yönetimin taşra teşkilatı gibi yürütmektedir. Bu durum yerel yönetimlerin iş yükünü artırmakta ve merkezi yönetimden yerel idarelere ilave kaynak transferini gerekli kılmaktadır.

Toplam kamu harcamaları içerisindeki yerel yönetim harcama oranı yaklaşık %44'dür (Tablo 1). 2015-2016 döneminde yerel yönetim gelirlerinin %59'u merkezi yönetim yardımlarından oluşmuştur. %41 olan öz gelirlerin %26'sı emlak vergisinden, %15'i de işletme vergisi, ücret, mülk ve işletme gelirleri gibi diğer gelirlerden oluşmaktadır (Department for Communities and Local Governments, 2016:11).

3.7. Fransa

Fransa'da temelde üç tür yerel yönetim mevcuttur: Belediyeler (communes), iller (departements) ve bölgeler (regions).¹²

Her üç yerel yönetim türünde birer adet karar organı ve bu karar organlarınınca seçilen birer adet icra organı mevcuttur. Anayasanın 73'üncü maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca bölge yönetimlerine yasama yetkisinin verilebilmesi mümkündür. Bu yönüyle yerel yönetim sistemi, İspanya ve Çin uygulamalarıyla kısmen benzerlik taşımaktadır.

Güçlü merkeziyetçi geleneğiyle bilinen ve Türkiye'nin idari yapılanmasında model alınan Fransa'da 1982 yılında başlayan reformlar ve 2003 yılında gerçekleşen anayasal değişiklikler neticesinde, yerel idari kararlar üzerindeki merkezi vesayet denetimi hukukilik denetimiyle sınırlandırılmıştır. Böylece karar ve hareket serbestisi genişletilmiştir. Bu gelişme beraberinde bütçe, gelir ve harcamalar konularında da serbesti getirmiş, öz gelirlerin de artırılmasıyla yerel mali özerklik büyük oranda sağlanmıştır (Ercan, 2016:93).

Yerel yönetimlerin mali özerkliği Anayasanın 72/2'nci maddesinde düzenlenmiştir. Madde ile yerel yönetimlere harcama özerkliği tanınmıştır. Ayrıca üstlendikleri görevleri finanse edebilecek miktarda ve önemli bir bölümü öz gelirlerden oluşan gelire sahip olmaları, vergilerin matrah ve oranlarını belirleyebilme (vergilendirme) yetkisine sahip olmaları hüküm altına alınmıştır. Bu şekilde Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın

¹²Büyük metropollerde kurulan özel statülü yerel yönetimler (Paris, Lyon, Marsilya, Toulouse ve Nice) ise farklı yönetim usullerine tabi olsalar da nihayetinde büyükşehir belediyesi mahiyetinde birer belediyedirler. (Ercan, 2016:85)

aradığı mali özerklik, anayasa düzeyinde teminat altına alınmıştır (Ercan, 2016:87-88).

Kamu hizmetlerinin ağırlıklı kısmını merkezde tuttuğu için Fransa'nın yerel yönetim harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payı incelediğimiz diğer ülkelere göre düşük kalmaktadır: %19,7. Buna karşılık yerel yönetim gelirlerinin %72'lik kısmı öz gelir mahiyetindedir (Tablo 2).

4. Türkiye

Türkiye'de yerel yönetimler; köyler,¹³ il özel idareleri ve belediyelerdir (Anayasa, md.127). Belediyeler tabi oldukları hukuki rejime göre kendi içinde üçe ayrılmaktadır: Büyükşehir belediyeleri (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu), büyükşehir ilçe belediyeleri(5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu) ve diğer belediyeler (5393 sayılı Belediye Kanunu).¹⁴

4.1. İl Özel İdareleri

Muhasebat Genel Müdürlüğüne yayımlanan (www.muhasabat.gov.tr) 2016 yılı İl Özel İdaresi Bütçe İstatistikleri verilerine göre, il özel idarelerinin bağış ve yardım gelirlerinin toplam gelire oranı %63-64'ler seviyesindedir. Genel bütçe vergi gelirlerinden alınan paylar da dahil edildiğinde, il özel idarelerinin transfer gelirlerinin toplam gelirlerine oranı %90'lar seviyesine ulaşmakta, öz gelir seviyesi %8'lerde kalmaktadır. Öz gelir yetersizliğinin yanısıra bu sonucu doğuran önemli bir neden olan vergilendirme yetkisinin bulunmayışı da mali özerkliği daraltmaktadır.

Önemle ifade edilmelidir ki, il özel idarelerinin başı ve yürütme organı aynı zamanda merkezi yönetimin taşra teşkilatındaki en üst amiri konumundaki validir. Bunun doğal bir sonucu olarak bütçe ve harcama kararları gibi mali iş ve işlemlerde merkezi yönetimin yerindelik vesayet denetimi vali kanalı ile fiilen ve güçlü bir şekilde bulunur. Bu durum da hesaba katıldığında, il özel idarelerinin işlevsel olarak yerel yönetim olmaktan uzaklaştığı dahi söylenebilir.

4.2. Belediyeler

Belediyeler il özel idarelerine göre çok daha iyi bir noktadadır. Muhasebat Genel Müdürlüğüne yayımlanan Belediyeler Bütçe İstatistiklerine göre, belediyelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları miktarın toplam belediye gelirlerine oranının son yıllarda %42-44 aralığında seyrettiği görülmektedir.¹⁵ Bağış ve yardımların da %3 seviyesinde olduğu gözlemlenirse belediyelerin öz gelir mahiyetinde olmayan gelirlerinin toplam

¹³Ancak, köyler, merkezi yönetime ilişkin görevlerinin yoğunluğu bakımından merkezin taşra teşkilatı görünümünde olmasının yanında istatistiki verilerinin süreklilik göstermemesi, öz gelirleri çok sınırlı olduğundan üstlendiği kamu hizmetlerini ancak merkezi yönetim ve yerel yönetimler ile diğer kamu kurumlarının yardımlarıyla ifa edebilmesi gibi nedenlerle çalışma kapsamına alınmamıştır.

¹⁴“Diğer belediyeler” ifadesi, il belediyelerini, diğer normal ilçe belediyelerini ve belde belediyelerini kapsamaktadır.

¹⁵Tüm il, büyükşehir belediye sınırları içerisindekiler de dahil olmak üzere ilçe ve belde belediyeleri verilerini ihtiva etmektedir.

gelirlerine oranı %45-47, öz gelirleri ise, il özel idarelerinin çok üzerinde, %53-55'ler seviyesindedir.¹⁶

Ayrıca, belediye başkanının bizzat yöre halkı tarafından seçiliyor olması nedeniyle il özel idarelerinin aksine bütçe yapabilme ve harcamalara karar verme (karar ve hareket serbestisi) bakımından ciddi kısıtlamalar bulunmamaktadır. Vergilendirme işlemlerinin kısmen veya tamamen icra edildiği yerel yönetim vergileri de mevcuttur.

Bu özellikler, belediyeleri Türkiye'deki mali özerklik düzeyi en yüksek yerel yönetimler konumuna taşımaktadır.

Toplam veriler göz önüne alındığında, Türkiye'de 2015 yılı bütçe verilerine göre, toplam kamu harcaması içinde yerel yönetimlerin payı yaklaşık %12,4 seviyesindedir.¹⁷ Öz gelir oranları ise (köyler hariç) 2016 yılı itibarıyla %37,25'tir.¹⁸

Sonuç

Yukarıda ifade edildiği üzere yerel (ulus-altı yönetim) harcamaların toplam kamu harcamaları içerisindeki payı; AB ortalamasında %34 iken, AB ülkelerinden Danimarka'da %62,2, İsveç'te %49,3, Belçika'da %44,5, İngiltere'de %44, İspanya'da %43,9, Finlandiya'da %40, Almanya'da %39,5, Hollanda'da %31,6, Avusturya'da %31, Polonya'da %30,4, İtalya'da %28 ve Fransa'da %20 civarındadır. Aynı oranlar, Çin'de %85,1, Japonya'da %58, İsviçre'de %57,5 ve ABD'de %52,5 seviyesindedir. Türkiye'deyse bu oran %12,4'de kalmaktadır.

Yerel yönetimlerin öz gelirlerinin toplam gelirlerine oranıysa; Polonya'da %50,7, Çin'de %52, Japonya'da %53, İtalya'da %61, Almanya'da %63, ABD'de %69, Fransa'da %71, İsviçre'de %89 düzeyindedir.

Türkiye'de bu oranın, yerel yönetim türlerine göre bakıldığında; il özel idarelerinde %8, büyükşehir belediyelerinde %24, il belediyelerinde %43-44, büyükşehir belediyesi dışındaki tüm belediyelerde %53-55 seviyesinde olduğu görülmüştür. Yerel yönetimlerin tamamının ortalamasının alınması durumunda öz gelir oranı 2016 yılı itibarıyla yaklaşık %37 çıkmaktadır.

Bu veriler ulus-altı düzeydeki yönetimlerin harcama seviyelerinin kural olarak yerel mali özerklik seviyesi ile doğru orantılı olduğunu göstermektedir. Yani ulus-altı yönetimlerinin harcama oranları yüksek olan

¹⁶Büyükşehir belediyelerinde genel bütçe vergi gelirlerinden alınan payın toplam gelirlere oranı %75 seviyesindedir (www.muhasabat.gov.tr; Büyükşehir Belediyeleri Bütçe İstatistikleri) Öz gelir seviyesi, diğer belediyelere göre daha düşük bir seviye olan %24'lardedir. İl belediyelerinin öz gelirlerinin toplam gelirlerine oranıysa büyükşehir olmayan il belediyeleri bütçe istatistikleri verilerine göre, 2014 yılı itibarıyla %43-44 seviyesindedir. Buna rağmen il belediyeleri büyükşehir belediyesi olmak istemektedir. Bunun nedeni, büyükşehir belediyelerinin, öz gelirleri düşük olsa da, toplam gelirlerinin il belediyelerine göre çok daha yukarıda olmasıdır (Ercan, 2016:174)

¹⁷ kalkinma.gov.tr ve muhasabat.gov.tr internet adreslerindeki 2015 yılı mali verilerinden elde edilmiştir.

¹⁸www.muhasabat.gov.tr (Erişim Tarihi: 28.11.2017) Köy gelirlerinin önemli bir bölümünün merkezi yönetim ve bağlı kuruluşları ile diğer yerel yönetimlerin bağış ve yardımlarından oluştuğu gözetildiğinde, köy gelirlerinin de hesaba dahil edilmesi halinde oranların bir miktar daha düşeceği söylenebilir (Ercan, 2016:188)

ülkelerde, yukarıda paylaşılan tablolardan anlaşılacağı üzere, yerel yönetim öz gelir seviyeleri de yüksek gerçekleşmektedir.

Karşılaştırma yapılan yerel yönetimleri güçlü ülkelerin, uluslararası gelişmişlik endekslerinde; ekonomi, demokrasi, insan hakları, eğitim, kültür vb. alanların çoğunda üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu durumun bir tesadüf olmadığı, güçlü yerel yönetimler ile ülkelerin refah seviyelerinin yükselmiş veya yükseliyor olması arasında ciddi bir ilişki bulunduğu söylenebilir.

Karşılaştırmalar Türkiye'deki yerel yönetimlerin gerek harcamalarının gerekse öz gelir seviyelerinin artırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Örnek verilen ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de sosyal ve ekonomik sorunlarının aşılmasının, şeffaf, hesap verebilir, aynı zamanda güçlü yerel yönetimlerde yattığı, bu stratejinin ekonomik ve insani kalkınma için gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bu çerçevede, yerel idarelerin %12,4 olan toplam kamu harcamaları içindeki payının, en azından, Avrupa Birliği ülkeleri ortalaması olan %34'e yaklaştırılması öncelikle hedeflenmelidir. Ayrıca yerel idarelerin kaynak artışına paralel olarak öz kaynaklarının da artırılması gereklidir. Örneğin bu kapsamda; motorlu taşıtlar vergisi ve veraset ve intikal vergisi gibi yerel yönetim vergisi olmaya müsait vergilerin emlak vergisi örneğinde olduğu gibi yerel yönetimlere bırakılması, bu gibi vergilerin oranlarının kanunla belirlenen alt ve üst sınırlar içerisinde belirlenmesi yetkisinin yerel yönetimlere verilmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Bilici, N. (2017), “Mali Özerklik mi, Başkente Bağımlılık mı?”, *Dünya Gazetesi*, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/mali-ozerklik-mi-baskente-bagimlilik-mi/376260> (Erişim Tarihi: 05.08.2017).
- Birk, D. (2008), *Steuerrecht*, 11. Auflage, Heidelberg, C.F. Müller Verlag.
- Bozkurt, E. ve Özcan, M. (2001), “Subsidiarite İlkesi (İkincilik İlkesi) ve Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 1-21.
- China Stastical Yearbook 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, <http://www.stats.gov.cn> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)
- Constitution (Spain), Sec. 2, National Unity and Devolution to Nationalities and Regions, http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)
- Das Steuersystem der Schweiz (2005), Vimentis, Die neutrale Informationsplattform, https://www.vimentis.ch/content/docs/steuersystem_schweiz.pdf (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- Department for Communities and Local Governments (2016), “Local Authority Revenue Expenditure and Financing: 2016-17 Budget”,

- England, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/532932/RA_Budget_2016-17_Statistical_Release.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)
- Eidgenössische Steuerverwaltung Directionsstab Dokumentation und Steuerinformation, (2017), Das Schweizerische Steuersystem (Schweizerische Steuerkonferenz Kommission Information), JP OPTIMUM SA, 17. Auflage, Bern.
- Ercan, E. (2016), *Anayasal Tartışmalar Işığında Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Genel Devlet Konsolide İstatistikleri, <http://www.kalkinma.gov.tr> (Erişim Tarihi: 24.02.2017)
- Genel Yönetim Bütçe İstatistikleri, www.muhasabat.gov.tr (Erişim Tarihi: 21.02.2017)
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art.105-106, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/10060000.pdf> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)
- Gül, H. (2013), “Amerikan Federal Sisteminde Yerel Yönetimler”, *Dünyada Yerel Yönetimler (Örnekler-Uygulamalar)*, M. Okçu ve H. Özgür (Ed.), Seçkin Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara, 19-49.
- İnaç, H. ve Ünal, F. (2006), “İngiltere’de Yerel Yönetimler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 125-140.
- Koçak, Y. (2011), *Neo-Liberalizmin Türkiye’deki Belediye Hizmetlerinin Görülmesi Üzerindeki Etkisi: Özelleştirme*, Ankara, Savaş Yayınevi.
- Ministry of Internal Affairs and Communications Japan (2015), Statistical Handbook of Japan, <http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/pdf/2015all.pdf> (Erişim Tarihi: 08.12.2017)
- Nadaroğlu, H. (2001), *Mahalli İdareler (Teorisi, Ekonomisi, Uygulaması)*, Yayın No:548, Hukuk Dizisi No:203, 7. Bası, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.
- OECD Fiscal Decentralisation Database, Consolidated Government Expenditure as Percentage of Total General Government Expenditure (consolidated) (Table 5:1970-2015) ve Consolidated Government Expenditure as Percentage of GDP (Table 4:1970-2015) http://www.oecd.org/tax/federalism/oecdiscaldecentralisationdatabase.htm#C_Title (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- Önez Çetin, Z. (2016), “Polonya’da Yerel Yönetim Sistemi”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, Number 52, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3641,351-371>, http://www.jasstudies.com/Makaleler/114611312_25-Yrd.%20Do%20A7.%20Dr.%20Zuhale%20NEZ%20C3%87ET%20B0N.pdf (Erişim Tarihi: 20.06.2017)
- Özkök Çubukçu, D. (2008), “Avrupa Birliği Çerçevesinde Yerel Yönetimler ve Gelir Yapıları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-1, 81-120.

Subnational Public Finance in the European Union, Dexia (Dexia Local Credit) ve CEMR (Council of European the Municipalities and Regions) (2012), http://web3.eetaa.gr/enimeroseis/17-01-13/Note_CCCE_Dexia_EN.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Ulusal İstatistikler, www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 24.02.2017)

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2017), *Mahalli İdareler*, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

What is the Total US Government Spending? http://www.usgovernmentspending.com/total_spending_chart (Erişim Tarihi: 08.12.2017)

Yüceyılmaz, A.A. (2013), “Çin’de Yerel Yönetimler: Tanımlamalar, Tasarımlar, Temayüller”, *Dünya’da Yerel Yönetimler (Örnekler-Uygulamalar)*, Ed. Okçu, M. ve Özgür, H., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 193-213.